

De diverse opstanden in de Arabische wereld hebben een impact die verder gaat dan alleen de eigen regio. Onze Nederlandse vrienden van Grenzeloos spraken met Midden-Oostendeskundige Robert Soeterik over de relaties tussen het Westen, Israël en de oude regimes.

De opstanden leken voor veel mensen als een verrassing te komen, was je ook verrast?

Ja, ik ben er ook door verrast. Je weet dat de verhoudingen eigenlijk permanent onder druk staan en dat de situatie vroeg of laat gaat escaleren. Maar zo massaal? Ik denk dat weinig mensen dit hebben voorzien.

De westerse landen hebben vrijwel tot het einde toe Ben Ali en Mubarak gesteund. Ook op het moment dat de protesten heviger werden en er stakingen uitbraken. Hoe hebben politieke leiders in het Westen de heftigheid van de opstanden zo kunnen onderschatten?

Er zijn flink wat aanwijzingen dat de Verenigde Staten al langer in de gaten hadden dat er hervormingen nodig waren. Men was zich er al van bewust dat de zaak behoorlijk onder druk stond, dat blijkt uit contacten die ze gelegd hebben met – het nieuwe verschijnsel – hoger opgeleide jongeren die door moderne communicatiemiddelen een politiestaat weten te omzeilen en hiermee tot een vorm van mobilisatie weten te komen. Men had wel in de gaten dat er iets aan de hand was, maar de omvang en de kracht van de revoltes zijn onderschat.'

Egypte is altijd een belangrijke bondgenoot geweest van het westen en voor Israël. Kan je beschrijven hoe die band is ontstaan en waar die uit bestaat?

Als je in het algemeen de politiek van de Verenigde Staten richting het Midden-Oosten wilt begrijpen dan moet je volgens mij ervan bewust zijn dat die politiek steunt op twee belangrijke uitgangspunten. De eerste is toegang tot en controle over de olie- en gasvoorraden. Het tweede uitgangspunt is het veilig stellen van wat wordt gezien als de belangen van Israël.

In de praktijk komen hier de nodige contradicties uit voort. Als je enerzijds toegang wil houden over de grote energievoorraden, dan maakt het niet zoveel uit wie er zit, als je het maar krijgt en op jouw voorwaarden. Dat betekent dat de VS zich verbonden met allerlei regimes die op een vreselijke manier de eigen bevolking eronder hielden. Je kunt iets soortgelijks zeggen over de relatie met Israël. Het uitgangspunt voor de VS was: "wat goed is voor Israël is goed voor het Midden-Oosten".

Je kunt stellen dat Egypte daarom voor de VS ongelooflijk belangrijk is. Egypte is het grootste land in het Midden-Oosten en een belangrijke politieke trendsetter. In de jaren vijftig en zestig beleefde het Arabisch nationalisme haar hoogtijdagen. De belichaming daarvan was de Egyptische president

Gamal Abdel Nasser. Egypte was ook een trendsetter toen er juist van het Arabisch nationalisme werd afgeweken. Heel veel landen zijn in navolging van Egypte hun relaties met het westen gaan verbeteren en intensiveren. Ook militair was Egypte heel lang de belangrijkste factor in het conflict tussen Israël en de Arabische staten. Israël is er samen met de VS goed in geslaagd om Egypte te neutraliseren.

Egypte heeft in 1979 een verdrag met Israël gesloten. Dit was eigenlijk een verdrag tussen het Egyptische leiderschap en Israël, er is nauwelijks draagvlak geweest voor deze vrede. Naarmate Israël, mede door het wegvallen van Egypte als tegenstander, zich meer militaire avonturen is gaan permitteren is dat draagvlak nog verder afgenomen.

Dit verklaart de aarzelende houding van de VS ten opzichte van wat er in de Egypte is gebeurd. Men heeft lang de kat uit de boom gekeken. Zodra alles er op wees dat de opstanden zouden doorzetten heeft de VS de switch gemaakt en heeft het een deel van de Mubarak clan laten vallen. Onder Mubarak heeft Egypte ongeveer 60 miljard dollar aan steun gekregen. Daarvan is 36 miljard naar de Egyptische strijdkrachten toegegaan. De VS ziet in het Egyptische leger een belangrijke steunpilaar om in een nieuw Egypte de zaak toch zo te stroomlijnen dat de relatie met Israël niet onder druk komt te staan.

Wat betekent de regime-change voor de regio?

Als we kijken naar de ontwikkelingen zoals deze zich in Egypte en andere landen voltrekken denk ik dat we nog steeds praten over revoltes en nog niet over revoluties. Er heeft misschien in de hoofden van de mensen een revolutie plaats gevonden in de zin van dat men het aandurft om de macht te trotseren. Iets waar in een politiestaat gigantische moed voor nodig is. Maar feitelijk heeft er in de Arabische landen geen revolutie plaats gevonden.

Als we over een nieuw Egypte praten dan lijkt het meer alsof er nieuwe mogelijkheden zijn, dan dat deze al verwezenlijkt zijn. Voor het zover is moeten er eerst op institutioneel, juridisch en een heleboel andere niveaus hele grondige wijzigingen plaats vinden. Ik ben er tamelijk sceptisch over of dit daadwerkelijk gaat gebeuren. Ik zie de afgelopen tijd dat men er alles aan doet om bepaalde hervormingen door te voeren, men voelt dat men daar niet onder uit kan. Maar het is eerder 'things should change in order to stay the same'. Er zullen wel dingen veranderen, maar de daadwerkelijke machtsverhoudingen lijken op het ogenblik niet te gaan tuimelen.

Wie trapt er dan op de rem?

Dat is de lokale elite die delen van oude elites laat vallen, maar die daarmee zelf ook niet zijn vertrokken. Er is geen georganiseerde beweging die hen er op dit moment toe kan dwingen. Dat zou terugblikkend de zwakte kunnen zijn van wat er nu gebeurd. Met alle respect voor wat de mensen tot nu toe gerealiseerd hebben, maar het vergt toch nog wat meer om institutionele, juridische, politieke en ook economische hervormingen door te kunnen drukken.

Zodra de verhoudingen in bijvoorbeeld Egypte democratiseren en er eerlijkere verkiezingen worden gehouden die meer een weerslag zullen vormen van hetgeen er onder bevolking leeft, dan zul je zien dat ook binnen het parlement en op allerlei niveaus in de regering er een andere houding ten opzichte van Israël ontstaat. Er zal dan minder sprake zijn van een slaafse medewerking aan de politiek van Israël ten opzichte van de Palestijnen. Er zal een aanzienlijke verkoeling plaats vinden. Als er meer democratische verhoudingen zullen plaats vinden in het Midden-Oosten en de stem van de bevolking meer gehoord zal worden dan zal dit ook op andere plaats gebeuren.

Maar je kunt de vraag stellen of Israël dit zo erg zal vinden. Israël is een nucleaire mogendheid en weet dat een militaire escalatie van de kant van de Arabische staten niet tot de mogelijkheden behoort. Stel dat er een groter politiek isolement van Israël zou komen, dan kan ik me voorstellen dat Israël hier niet echt wakker van ligt. Omdat er geen militaire dreiging is kan men zich gesterkt

voelen in de getto-mentaliteit die men al heel lang in Israël heeft en bijna cultiveert.

Zal een eventuele omslag ook een economische impact hebben op Israël?

Een economische relatie van Israël met de Arabische wereld bestaat vrijwel niet. Egypte exporteert in het kader van het Camp David-akkoord gas beneden de marktprijs aan Israël, maar dat is elders ook wel te betrekken. De handelscontacten in de regio zijn nooit van de grond gekomen. Israël heeft handelscontacten met Europa en met andere delen van de wereld, maar economisch is Israël niet geïntegreerd in de regio. Israël zal ook het economisch effect van een verkoeling niet vrezen.

* Robert Soeterik is als antropoloog verbonden aan het Middle East Research Associates (MERA) te Amsterdam en publiceerde recentelijk het boek 'Palestijnse gebieden' in de landenreeks van Oxfam Novib.

Dit artikel verscheen eerder in Grenzeloos, tijdschrift van onze Nederlandse zusterorganisatie SAP.